

UVODNIK

PRISTOPI, TEME, POGLEDI ALI AKUMULACIJA VEDENJA O GLOBALIZACIJI

Zamiselnost, da bi sociologe in druge družboslovne kolege povabili k pisanju o dilemah globalizacije, se je porodila ob simpoziju, ki ga je Center za prostorsko sociologijo (CPS) na Fakulteti za družbene vede 14. maja 2012 organiziral ob izidu monografije akademika Zdravka Mlinarja *GLOBALIZACIJA: BOGATÍ IN/ALI OGROŽA?: ŽIVLJENJSKO OKOLJE V GLOBALNI INFORMACIJSKI DOBI*. Akademik Mlinar je ustanovil in dolga leta vodil CPS, raziskovalni center, kjer so člani že konec osemdesetih let prejšnjega stoletja začeli z raziskovanjem globalizacijskih tematik in publiciranjem o njih, zlasti v povezavi s prostorsko organiziranostjo družbe. Ob tem ne moremo mimo ugotovitve, da je Mlinar o globalizaciji resno razpravljal že v času, ko se je večini sociologov ta tematika zdela nekaj »eksotičnega«. Nekako »naravno« se je zdelo, da bi ob maturizaciji centra pri ukvarjanju z globalizacijo in poleg Mlinarjeve monografije kot najširše razpravljalne podlage simpozija skušali vložiti še nekaj dodatnega napora v izdajo publikacije.

Na simpoziju je o tematiki globalizacije razpravljalo sedemnajst uveljavljenih družboslovnih kolegic in kolegov iz Slovenije in tujine, ki se pri svojem znanstvenem delu z njo srečujejo tako ali drugače, morda le obrobno. Razprava je bila pričakovano polemična, saj je to obetal že naslov Mlinarjeve monografije. Pokazala se je izjemna predmetna in vrednotna raznovrstnost v predstavitvah referatov, kot tudi pri odzivih nanje, kar je tudi sicer značilnost večine razprav o globalizaciji, znotraj ali zunaj akademskih krogov, ko ne gre v prvi vrsti za konceptualne, temveč vrednotne poglede.

Brez pretiravanja bi lahko rekli, da v sedanjem času ni veliko tematik, ki bi tako močno razdvajale skoraj kogarkoli, kjerkoli in kadarkoli ljudje razpravljamo o sodobni družbeni stvarnosti, naj si bo to v prijateljski družbi v gostilni ali med akademiki na znanstvenih konferencah. Globalizacija naraščajoče vsakodnevno zadeva vsakogar. Od človeka, ki kmetuje na obrobju Andov, do znanstvenika v Buenos Airesu, ki v laboratoriju razvija nanotehnološki postopek za zdravljenje redke bolezni. Oba in vsi vmes si postavljamo vprašanje, ali globalizacija koristi ali škoduje, če že ne neposredno o tem, ali bogati ali ogroža. Pri tem običajno ni enoznačnega odgovora niti pri kmetu niti pri znanstveniku, ne glede na to, ali gre za razmislek o vsakdanjiku ali zasnovi kakšne paradigme. Akademik Zdravko Mlinar, pionir sociološkega preučevanja globalizacije pri nas in v svetovnem merilu, po več kot tridesetletnem akumuliranju vedenja in utemeljevanja lastne paradigme

meni, da je po toliko letih, nešteti polemikah in obilici nepovezanih ugotovitev v družboslovju čas za oboje hkrati: za rigorozno in sistematično teoretsko posplošitev fenomena samega ter »prizemljeno« obravnavo problemov vsakodnevnega življenja, povezanih z globalizacijo. Mlinar je prepričan, da vprašanje bogatitve ali ogrožanja v »dobi globalizacije« bolje in bolj inkluzivno opredeljuje tovrstne dileme, kot pa že kar predvidljivo in pogosto razpravljanje zgolj o enakosti ali neenakosti kot posledici tega procesa. Izhodišče bogatenja ali ogrožanja se morda navidezno zdi ozko, morda celo premalo oprijemljivo, vendar v resnici omogoča širši razpon razprave, kot ga ponuja običajni repertoar dihotomij v sociologiji, kakršne so struktura/delovanje, mikro/makro, integracija/diferenciacija ipd.

V pričujoči publikaciji (posebni izdaji revije Teorija in praksa) objavljajo svoje članke udeleženci omenjenega simpozija in nekateri drugi, ki smo jih povabili zato, ker bodisi spremljajo Mlinarjev »globalizacijski opus« ali pa se pri svojem znanstvenem raziskovanju in publiciranju soočajo z vprašanji globalizacije. Večina avtoric in avtorjev ni globalizacijskih specialistov, vsaj ne v ožjem, strožjem pomenu te zveze. Za nekatere je bila izpostavljena dilema o bogatenju ali ogrožanju v dobi globalizacije intelektualni izziv, čeprav se njihovo predmetno področje zgolj *eo ipso* navezuje nanjo. Raznovrstnost obravnavanih tem v tej izdaji je izjemna. Od dvaindvajsetih poslanih besedil smo jih po ustaljenem recenzentskem postopku sedemnajst uvrstili v to izdajo. Vanjo smo vključili kot »mehko« uvajanje v branje znanstvenih prispevkov tudi novinarski intervju z akademikom Mlinarjem. Namen te objave sploh ni le *hommage* njegovemu izjemnemu prispevku k razumevanju obravnavanega fenomena, temveč tudi urednikova želja, da v obliki pogovora, kjer se prepletajo anekdote iz Mlinarjevega zasebnega in profesionalnega življenja, bralca skozi spoznavanje osebnosti pritegne k premisleku o njegovem pogosto kontroverznem pristopu k razumevanju globalizacije.

Prispevki so tematsko (predmetno) tako različni, da jih po premisleku nismo kategorizirali, čeprav bi to lahko naredili po kar nekaj kriterijih, npr. *pro et contra*, ekonomija, kultura, organizacije, prostor, religija, teorija in podobno. Bralec bo sam presodil, ali vključena raznovrstnost razprav koristi ali škodi preglednosti in seveda ali ima ta izdaja zgolj aditivno ali tudi »integrativno« kvaliteto za recepcijo globalizacije.

Na začetku, pred članki, objavljamo omenjeni intervju, ki ga je z akademikom Mlinarjem opravil publicist in novinar *Miha Naglič*. Oba sta bila rojena in otroštvo preživela »na koncu sveta«, kot uvodoma izpostavlja izpraševalec in poskrbi za zanimivo branje o življenjski poti posameznika, za katerega je še najbolj zakotna vas lahko tako blizu ali tako daleč, lahko pa tako obrobna ali središčna kot kakšno velemesto. »Tok življenja človeka – dostikrat nezavedno – vodi v enostranost lokalnega ali globalnega. Zato je potrebna širina,

volja in hotenje, pa tudi žrtvovanje, da presežeš izključnost enega in drugega,« piše izpraševalec.

V prvem članku *Marjan Hočevar* kritiško obravnava pojasnjevalno logiko družbeno-prostorskih sprememb sociologa Zdravka Mlinarja. Za razumevanje Mlinarjeve globalizacije je ključna njegova specifična zasnova koncepta razvojnih sprememb. V ozadju je »kombinirano« pojmovanje marksistične in sistemske evolutivne logike dolgoročno regularnih družbenih sprememb. Avtor ugotavlja, da Mlinar globalizacijo razume kot najvišjo stopnjo podružbljanja (societalizacije) individualnih, kolektivnih in teritorialnih akterjev ob hkratni visoki stopnji njihovega osamosvajanja, kar naj bi bil idealnotipski »izid« dolgoročnih razvojnih družbenih sprememb.

Drago Kos se v svojem članku kritično odziva na še vedno prevladujočo vero v samodejni linearni globalni »napredek«. Tako delno polemizira, delno pa soglaša z Mlinarjevo humanistično zasnovano razvojno paradigmo, ko poskuša utemeljiti smiselnost utopičnega razmišljanja v kontekstu globaliziranega sveta, vendar ne v obliki konkretnih družbenih konstrukcij, ki jim neizbežno sledi deziluzija, pač pa kot metode presojanja alternativ, ki ohranjajo »horizont upanja«.

Ivan Bernik je v svojem prispevku skeptičen tako do pojasnjevalne moči, ki jo nekateri sociologi pripisujejo globalizacijskim paradigmam, ki so, kot poudarja, pravzaprav del sociologije modernizacije, kot do globalizacijskega razumevanja koncepta družbenih sprememb, ki po njegovem prepričanju ne upošteva dovolj zgodovinske komponente, ko pojavu pripisuje prelom glede na predhodne poteke modernosti.

Vjeran Katunarić v prispevku izpostavlja, da globalizacija kljub temu predstavlja izziv evolucijskim teorijam, še posebej pa konkretnim razvojnim politikam v posameznih družbah, kar se izraža v dveh polariziranih skrajnostih: v samoumevni globalni integraciji (zlasti v tržnem smislu) in v dejavnem avtocentризmu, pogosto povezanem z avtoritarnimi zaprtimi družbenimi sistemi. Odgovorna svetovna vlada bi bila po njegovem prepričanju »hibridni« kompromis obeh sedanjih skrajnosti.

Tako kot Kos in Katunarić se v svojem prispevku tudi *Marjan Svetličič in Marko Lovec* osredotočata na povezanost procesa globalizacije s sedanjo (svetovno) krizo, v širšem smislu z upravljanjem globalizacije. Avtorja ugotavljata, da (ekonomska) kriza zmanjšuje zaupanje v procese globalizacije, vendar pa gre po njunem prepričanju krivdo pripisati politikam nacionalnih držav, ki globalizacijo razumejo kot plen, ne pa kot povezovalni izziv. To pa je zelo blizu Mlinarjevemu poudarku o »zabubljenosti« in »avtarkičnosti« institucij nacionalnih držav, ki zapiranje razumejo enostransko, globalizacijskim razmeram neustrezno, kot zaščito pri ohranjanju identitete in suverenosti.

Tudi *Ivan Svetlik* v prispevku izhaja iz gospodarske krize v povezavi s procesi globalizacije. Izhaja iz podmene, da je gospodarska globalizacija v doglednem času nepovraten proces, ki ga bodo spremljale globoke strukturne spremembe v gospodarskem in socialnem tkivu sodobnih (nacionalnih) družb. Konflikti, ki jih navidezno ali dejansko generira globalizacija, bodo, tu soglašajo z nekaterimi drugimi avtorji v tej izdaji, rešljivi z več globalizacije in ne z deglobalizacijo, kot rešitev vidijo nekateri drugi.

Marjan Smrke razpravlja o petih vidikih razmerja med globalizacijo in religijo. Ugotavlja, da se v zvezi s temi razmerji odvijajo divergentni in protislovni procesi. Meni, da je ena obetavnejših teorij, ki pojasnjuje divergentne učinke globalizacije na religijskem področju na globalni ravni, teorija eksistenčne varnosti. Ta je zlasti pomembna, ko gre za interpretacijo religijskih sprememb v lokalnih okoljih; posebej v povezavi s posledicami neoliberalne ekonomske globalizacije.

Mirjana Ule obravnava učinke globalizacije pri vsakdanjem življenju posameznikov in temeljite spremembe v njihovih življenjskih potekih. Spremembe vključujejo večjo raznovrstnost življenjskih slogov, identitet in osebnih biografij. Naslanja se na Mlinarjevo tezo o protislovnosti procesov globalizacije. Ugotavlja, da so življenjski poteki hkrati nosilci in rezultat družbenih sprememb. Gre za odziv ljudi na posledice globalizacije na eni in individualizacije na drugi strani.

Dana Mesner Andolšek in *Janez Štebe* se v svojem prispevku osredotočata na vpliv poslovne strategije in praks v slovenskih organizacijah v kontekstu globalizacije. Avtorja predpostavljata, da je poslovna strategija optimalni napovedovalec za oblikovanje politik in praks upravljanja s človeškimi viri in odnosi z zaposlenimi. S poslovno strategijo se organizacije odločajo, kako bodo tekmovali na globalnem trgu.

V nekaj prispevkih se avtorji ukvarjajo z urbano problematiko in problemi lokalnih okolij v zvezi s procesi globalizacije. *Pavel Gantar* kritično obravnava razširjeno konceptualno tezo o »globalnih mestih« kot komandnih in kontrolnih kontejnerjih globalnosti, saj po njegovem prepričanju onemogoča pojasnjevanje urbanega razvoja v vseh ostalih, tudi t.i. perifernih mestih. Zavzema se za razvoj teoretskega okvira, ki bi urbanost pojasnjeval s perspektive urbanih akterjev in njihovega soočanja z izzivi globalizacije. *Blaža Križnika* v primerjalni analizi Barcelone in Seula prav tako zanimajo »glokalizacijski« učinki globalizacije, zlasti s perspektive lokalnih odzivov na tržno oz. korporativno naravnane revitalizacijske projekte v teh dveh mestih. Avtor tu izhaja iz Mlinarjeve protislovnosti ter prežemanja individualizacije in globalizacije, ko ugotavlja, da bodo razvojni projekti mest v prihodnosti nujno podvrženi medsebojni odvisnosti lokalnih in globalnih akterjev.

Blaž Lenarčič se s tematiko prežemanja lokalnega, globalnega in individualnega ukvarja kot s prehodom od medosebne povezanosti na osnovi

teritorija k omrežjem in s tem v določeni meri tudi od lokalne na globalno raven. Avtor pri tem izhaja iz pojasnjevanja logike časovno in teritorialno neodvisnega delovanja informacijsko-komunikacijskih tehnologij, ki so glavno sredstvo povezovanja posameznikov, ne glede na domicilnost. *Franč Trček* v prispevku obravnava lokalno-globalno konvergenco in vključevanje lokalnih skupnosti v globalizacijske procese na primeru Slovenije. Ugotavlja, da teritorialna fragmentacija ne omogoča sprememb lokalne demokracije, in za izzive globalizacijske integracije lokalnih skupnosti predlaga ustrezno reformo lokalne samouprave v Sloveniji.

Mina Petrović se na primeru Srbije osredotoča na ravni teritorialne pripadnosti (od lokalne do globalne) in ugotavlja, da ustrezna izraba lokalnih virov vpliva na to, kako se prebivalci posamičnih lokalitet odzivajo na globalne spremembe. Moč navezanosti oz. pripadnosti ni enoznačna, temveč, kot ugotavlja na podlagi interpretacije empirične raziskave, gre za večlojalnost in selektivno asociativnost glede na njihovo vključljivost v nadnacionalne dejavnosti. *Alberto Gasparini* se ukvarja z ravno regij. Njegove ugotovitve v kontekstu evropske integracije in širše procesov globalizacije nakazujejo potrebo po novi opredelitvi evroregije s tremi suborganizacijami, od katerih vsaka izpolnjuje svoje cilje. Navaja smiselnost analitičnega in dejanskega razločevanja evroregije čezmejnega sodelovanja, evroregije funkcionalnih omrežij in evroregije makroinfrastruktur. *Ksenijo Šabec* pa v kontekstu globalizacije zanimajo lokalne identitete in kulturna dediščina. Na primeru mesta Idrija ugotavlja dvojje: zaščita lokalnih identitet in dediščine kot metoda za ohranjanje ali celo spodbujanje lokalne (in tudi nacionalne) kohezije v kontekstu izzivov globalizacije je smiselna in upravičena samo pod pogojem, da je kulturna dediščina zgrajena na podlagi multikulturalnosti ter prepletenosti in interakcije med različnimi lokalnimi življenjskimi svetovi; in drugič, konstruirane lokalne teritorialne kulture in identitete ne morejo biti v popolnosti zajete z binarnimi in poenostavljenimi definicijami »starih« in »novih« lokalizmov. *Aleš Debeljak* razpravlja o protislovljih globalizacije kultur, ko obravnava opus in lokalno globalno dinamiko življenja enega največjih slovenskih pesnikov Tomaža Šalamuna. Avtor ugotavlja, da se slovenska nacionalno zaprta kulturna drža postopoma, vendar dramatično adaptira, njeni predstavniki okviri o umetnosti pa se integrirajo v globalni krogotok idej in simbolov, prav zaradi pesnikove univerzalne sporočilnosti ter izjemne globalne prepoznavnosti.

Uvodnik zaključujem z željo po zanimivem prebiranju prispevkov in z mislijo akademika Zdravka Mlinarja iz monografije *Globalizacija bogati in/ali ogroža?*

»Še nikoli v preteklosti ni bilo človeštvo v stanju, da bi v tolikšni meri – hote in nehote – sprožalo dolgoročne spremembe v svetu. In kljub zapoznelim odzivom na ekološke probleme ni bilo še nikoli tolikšne ozaveščenosti o

nujnem uveljavljanju trajnostnega razvoja v tem smislu, da zadovoljevanje današnjih potreb ne sme poslabšati življenjskih razmer za naslednje generacije. Samo najbolj kompleksne povezave človeških in materialnih virov in tehnoloških dosežkov vodijo danes na osnovi zelo natančnega in dolgoročnega načrtovanja, npr. do programov osvajanja vesolja. Predpostavka za njihov uspeh pa je maksimalno zmanjšanje naključnosti, negotovosti in nepredvidljivosti. V tem smislu torej zavračam enostranost razlage o "fluidni moderni", v kateri naj bi kratkotrajno povsem nadomestilo vse, kar je dolgotrajnega. Pač pa je treba izpopolnjevati razumevanje sočasnosti enega in drugega» (15).

Marjan Hočevar
gostujoči urednik